

RIIGIKOHUS

Avaldatud veebilehel *Riigikohus* (<https://www.riigikohus.ee>)

Avaleht > 2012

2012

Riigikohtu välissuhtlus 2012. aastal

- **19. detsembril** oli Brüsselis **Euroopa Liidu Kõrgemate Kohtute Presidentide Ühenduse (Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union)** iga aastane tööalane kohtumine, mille eesmärgiks oli tutvustada uusi arenguid Euroopa kõrgemate kohtute praktika andmebaasi osas (Common Portal on kättesaadav: <http://www.reseau-presidents.eu/rpcsje/> [1]).
- 2012. aastal muudeti ühenduse kodulehe graafikat ja andmebaasi kasutajasõbralikumaks ning kiiremaks. Hetkel tegeletakse aktiivselt automaatsete tõlgete kvaliteetsemaks muutmisega. Põhilised probleemid andmebaasis tekivad eelkõige juriidiliste terminite automaatsel tõlkimisel ning tõlkeprobleemid muudavad omakorda otsingu tulemused ebausaldusväärseks.
- Riigikohtu esindajatena osalesid kohtumisel kohtupraktika analüütikud **Marelle Leppik** ja **Eve Rohtmets**.
- **17. ja 18. detsembril** osales Riigikohtu esimehe nõunik **Mari-Liis Lipstok Euroopa Avaliku Teenistuse Instituudi (EIPA)** seminaril „Kirjalik eneseväljendus inglise keeles riigiametnikele“. EIPA kahepäevasel intensiivkursusel, mille käigus keskenduti inglise ametikeele kirjaliku väljendusoskuse lihvimisele, õpetati efektiivsemalt võõrkeelset ametlikku teksti (nt ametikirja) koostama. Seminari viis läbi Maastrichti ülikooli keele- ja kommunikatsiooni õppejõud Vera Zegers. Lähetuse kokkuvõte [2].
- **11. kuni 15. novembrini** toimus Washingtonis, USA-s **55. Rahvusvaheline Kohtunike Ühingu aastakoosolek (IAJ, International Association of Judges)**, kus Riigikohut esindas kriminaalkolleegiumi kohtunik **Lea Kivi**.
- IAJ asutati 1953. a Salzburgis, Austrias ning kujutab endast apoliitilist rahvusvahelist kutseorganisatsiooni, kuhu saavad kuuluda vaid rahvuslikud kohtunike ühingud, mitte üksikkohtunikud.
- Aastakoosolekust võtsid 77-st liikmesriigist osa 57 riigi delegatsioonid, ja lisaks neile vaatlejatena 10 riigi delegatsioonid. Toimusid organisatsioonisisese valimised ning uueks IAJ presidendiks valiti Gerhard Reissner Austriast. Samuti toimusid regionaalgruppide, sh Euroopa Kohtunike Ühingu (EAJ, European Association of Judges) organite valimised ning uueks EAJ presidendiks sai Christophe Reignard Prantsusmaalt. Peaassambleel kuulati ära aruanded liikmesriikide kohtukorraldusest ja kohtunike olukorrast. Erilist tähelepanu pöörati olukorrale Kreekas, Ungaris, Leedus, Portugalis ja Serbias. Võeti vastu ka memorandum Kreeka kohta, mis edastatakse Euroopa Komisjonile. IAJ koosoleku raames toimunud EAJ koosolekul arutati peamiselt Euroopa majanduskriisist tulenevaid probleeme.
- **5.- 7. novembril** toimus Pariisis **Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE, Consultative Council of European Judges)** aastakoosolek. Eestit esindab nõukogus **Harju maakohu kohtunik Meelis Eerik**. CCJE võttis vastu arvamuse nr 15, mis puudutas kohtunike **spetsialiseerumist**. Arvamuse eesmärgiks on luua kohtunike spetsialiseerumisele standardid. Tõdeti, et seadusandluse pidev muutumine nii Euroopa kui liikmesriigi tasandil, samuti muutuv kohtupraktika ja

õigusdoktriinid muudavad õigusemõistmise äärmiselt keeruliseks. Kohtunikul on raske tunda korraga kõiki valdkondi. Samal ajal nõuavad menetlusosalised ja ühiskond kohtutelt järjest suuremat asjatundlikkust ja efektiivsust. Spetsialiseerumine aitab tagada, et kohtunik omab oma valdkonnas piisavat professionaalsust. Koosoleku kokkuvõte [3].

- **25. kuni 26. oktoobrini** toimus Pariisis Prantsuse kassatsioonikohtu EL Kõrgemate Kohtute Presidentide Võrgustiku aastakoosolek ja 5. kollokvium, kus Riigikohut esindasid Riigikohtu esimehe asendajana **Priit Pikamäe** ja ametnikuna **Mari-Liis Lipstok**. kollokviumil peeti kolm võrdlevat ettekannet: kes nimetab, kuidas konkurss toimub, kas on võimalust valikuotsustusi vaidlustada, kui avalikult kõrgemate kohtunike valimine toimub jne, kolmandaks tutvustati muudatusi EIK ja EK kohtunike valiku korralduses. Riikide raportid on avaldatud ühenduse kodulehel [4]. Lähetuse kokkuvõte [5].
- Kriminaalkolleegiumi nõunik **Andres Parmas** oli **18. kuni 20. oktoobrini** Euroopa õiguse analüüsimise ühenduse seminaril Varssavis, Poolas. Seminar käsitles aktuaalseid probleeme EL vastaste pettuste tõendamisel nii haldus(kohtu)menetluses kui ka kriminaalmenetluses. Lähtuse kokkuvõte. [6]
- Õigusteabeosakonna kohtupraktika analüütik **Margit Vutt** osales **27.-29. septembril** Luxembourgis 7. ECFR-i sümposiumil *Corporate Governance: Duties and Liabilities of Board Members and Transfer of Seat*. Lähetuse kokkuvõte. [7]
- Tsiviilkolleegiumi kohtunikud **Peeter Jerofejev** ja **Tambet Tampuu** osalesid **26.-28. septembril** Leedus toimunud Balti Kohtunike Ühingu aastakonverentsil, kus kogunesid Eesti, Läti ja Leedu kohtunike esindajad. Seekordseks teemaks oli kohtunikeetika ja distsiplinaarvastutus. Igast riigist oli kaks ettekannet, mille järel toimus diskussioon. Eesti kohtunike distsiplinaarvastutusest (seaduse regulatsioon, praktika ja probleemid) tegi 30-minutilise venekeelse ülevaate Tambet Tampuu.
- Koolitusosakonna spetsialistid **Kätlin Piho**, **Mariliis Timmermann** ja **Aare Pere** osalsesid **23.-25. septembril** Riias toimunud EJTNi poolt korraldataval koolitusel "*Training needs, process and results*". Lähetuse kokkuvõte [8].
- Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi nõunik **Kristi Aule Parmas** osales **16.-18. septembril** Trieris Euroopa Õigusakadeemia seminaril arengutest EL võrdsus- ja diskrimineerimisvastases õiguses.
- Teemad olid 1) üldine võrdsusõiguse kontseptsioon EL ja EIK süsteemis, EL ühinemine EIÖK-ga; 2) Euroopa Kohtu praegune praktika – menetluses olevad asjad; 3) sookvoodid firmade nõukogudes; 4) töö- ja pereelu ühendamise küsimused; 5) EL põhiõiguste harta Euroopa Kohtu praktikas; 6) EL võrdsusõigus finantskriisi tingimustes; 7) vanuse alusel diskrimineerimise keeld; 8) ÜRO puuetega inimeste konventsiooni mõju EL-s kaks aastat pärast ratifitseerimist; 9) mitmealuseline diskrimineerimine; 10) võrdsuskonfliktid.
- **12. septembril** kohtusid **Riigikohtu esimehe** ja tsiviilkolleegiumi kohtunike **Lea Laarmaa** ja **Tambet Tampuuga** prof Djenerva Lukovskaja, dotsendid Maria Kapustina ja Svetlana Volkova **Peterburgi Ülikooli õigusteaduskonna** õiguse teooria ja ajaloo kateedrist ning dots Aza Gubajeva tsiviilõiguse kateedrist. Külalised olid Eestis Tartu Ülikooli tsiviilõiguse prof Paul Varuli kutsel. Kohtumisel räägiti põhiliselt riigikohtu kui põhiseaduskohtu rollist seadusandja ja täitevvõimu tasakaalustajana.
- Halduskolleegiumi kohtunik **Ivo Pilving** ja Riigikohtu esimehe nõunik **Mari-Liis Lipstok** osalesid
- **9.-11. septembril** Viinis toimunud Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverentsi 16. Kongressi ettevalmistaval kohtumisel. Lähetuse kokkuvõte [9].
- Tsiviilkolleegiumi nõunikud **Külli Puusep** ja **Margit Piirman-Sarapuu** osalesid **3.-6. septembril** Vilniuses WIPO konverentsil intellektuaalse omandiõiguste jõustamise kohta.
- Konverentsil käsitleti intellektuaalomandi õiguste jõustamise küsimusi - erinevaid võimalusi, kuidas õiguste omajad saavad oma õigusi kaitsta (sh tsiviilkorras kasutatavad õiguskaitsevahendid). Kuulsime Leedu kogemust ja arutati probleeme seoses direktiiviga 2004/48/EÜ ja määrusega 1383/2003. Arutleti erinevates riikides kohtutes tekkivaid probleeme seoses kahju hüvitamisega (kahju suuruse hindamisega jne).
- Kriminaalkolleegiumi nõunik **Andres Parmas** oli **1.- 8. juulini** Trieris, Saksamaal Euroopa Liidu kriminaalõiguse suvekoolis (*Summer Course on European Criminal Justice*).

- Koolituse eesmärk oli koguda teavet värskemate arengute kohta Euroopa Liidu kriminaalõiguses ja kriminaalmenetluses, sh seadusandlike initsiatiividega, kohtupraktikaga, liikmesriikides EL kriminaalõiguse valdkonna rakendamisel esile kerkinud probleemidega. Käsitleti Lissaboni lepingu järgses EL-is kriminaalõiguse valdkonna õiguslikku reguleerimise eripärasid (op-in ja opt-out võimalused; EL seadusandlik menetlus kriminaalõiguse valdkonnas ja tihendatud koostöö); EJN kodulehe uuenenud võimalustega tutvumine; Euroopa vahistusmääruse rakendamise probleemid erinevates EL liikmesriikides; teiste liikmesriikide kohtuotsuste jõustamine; materiaalse kriminaalõiguse harmoneerimine; menetluslike õiguste ja kannatanute õigustega seonduv. Omandatud materjal ja teadmised on vajalikud väliselemendiga kriminaalmenetluses otsustuste tegemisel, samuti õigusloomeprotsessis õigusaktide eelnõudele kooskõlastuse andmisel.
- Halduskolleeegiumi kohtunik **Ivo Pilving** ja õigusteabeosakonna peaspetsialist **Marelle Leppik** esindasid Riigikohut **25.-26. juunil** Hispaanias Madriidis toimunud 23.-ndal Euroopa Liidu Kõrgemate Halduskohtute Ühenduse (ACA Europe) aastakoosolekul ja seminaril, mille teemaks oli Euroopa Liidu põhiõiguste harta (EL harta) rakendamine. Selleks olid ette valmistatud vastused Hollandi riiginõukogu koostanud küsimustikule. (Riigikohtu vastused on avaldatud ühenduse kodulehel: http://www.aca-europe.eu/en/colloquiums/colloq_en_23.html [10].) EL harta teemalisel seminaril keskenduti järgmistele küsimustele: millistel juhtudel peavad riiklikud halduskohtud tuvastama kooskõla EL hartaga, milliste meetoditega peab EL hartas sätestatud erinevaid õigusi ja põhimõtteid tõlgendama ning mis on nende õiguste ja põhimõtete sisu. Lähetuste kokkuvõte [11].
- **18. ja 19. juunil** oli Eestis õppevisiidil **Kasahstani ülemkohtu ja prokuratuuri kõrgete ametnike delegatsioon** ülemkohtu kriminaalkolleeegiumi esimehe Akyltay Kassimov ja peaprokuröri asetäitja Nurmakhanbet Issayevi juhtimisel. Riigikohtus toimus töökohtumine Riigikohtu esimehe, kriminaalkolleeegiumi esindajate ja karistusõiguse analüütikutega. Külalised osalesid Tartu kohtumajas istungitel, Tallinna ringkonnakohtu kohtunik Pavel Gontšarovi korraldatud lühiseminaril Eesti kriminaalmenetlusest ja –poliitkast, tutvuti Tartu vanglaga. Visiiti rahastas Euroopa Liit.
- Direktor **Kerdi Raud** osales **13.-16. juunil** Haagis toimunud IACA kongressil (*International Association of Court Administrators*). Lähetuse kokkuvõte [12].
- Koolitusosakonna juhataja **Tanel Kask** võttis osa **29.-31. mail** Kopenhaagenis toimunud EJTN peaassambleest. Arutati koolitusvõrgustiku eelarvet ja muid organisatsioonilisi küsimusi. Tutvustati uusi projekte (nt Criminal Project II). Võeti vastu uued liikmed, täisliikmeks Leedu, vaatlejaks Türgi. Audiitorite ettekannetest nähtub, et EJTN finantsiline seis on hea ja stabiilne. Kuulati ära ka Euroopa Komisjoni esindaja ettekanne, kuidas võiks tulevikus EJTN rahastamine veelgi sujuvamalt toimuda.
- Halduskolleeegiumi kohtunik **Ivo Pilving** osales **24.-26. mail** Taiwanis rahvusvahelise võrdleva õiguse akadeemia kongressil Eesti raportöörina haldusmenetluse valdkonnas. Kongressi üldteemaks olid kodifitseerimisega seotud küsimused. Alamteemadena käsitleti kodifitseerimist kõigis olulisemates õiguse valdkondades nii rahvusvahelisel tasandil kui ka võrdlevalt erinevates riikides, mh põhiõiguste ja haldusmenetlusõiguse valdkonnas. Kongressi ettevalmistamise järgus koostas Ivo Pilving Eesti haldusmenetlusõiguse kohta kirjaliku raporti. Lähetuse kokkuvõte [13].
- **18. mail** kohtusid Riigikohtu halduskolleeegiumi esimehe Tõnu Antoni ja kohtunik Ivo Pilvinguga **Ukraina Kõrgema Halduskohtu kohtunikud** Kostiantin Koniushko ja Ljubov Gonchar, kohtu direktor Stanislav Kotorobai ja Odessa ringkonnakohtu esimees Oleg Glukhanchuk. Külalisi võtsid vastu Riigikohtu direktor Kerdi Raud ja esimehe nõunik Mari-Liis Lipstok. Riigikohtu kohtunikega arutleti Eesti kohtunike omavalitsuse, Ukraina kohtujuhtide järelevalve ja kohtusüsteemi efektiivsuse üle, peatuti ka sellel, kuidas Eesti õiguskaitseorganid täidavad Euroopa Inimõiguste Kohtus riigi suhtes tehtud otsuseid. Eesti visiidil kohtusid Ukraina kohtunikud ka Tallinna haldus- ja ringkonnakohtu ning justiitsministeeriumi esindajatega. Kohtumistel räägiti IT lahenduste kasutamisest kohtute töös.
- Majandusosakonna juhataja **Ülle Kitsik** osales **8.-10. mail** Brüsselis EJK poolt korraldatud õppereisil *Euroopa Liidu kriisi õppetunnid ja väljundid*. Koolitus keskendus probleemsete riigihangete teemale, riigiasutuste turvalisuse küsimustele, EL laienemise kitsaskohtadele ja karidele, EL toetustele ja nende kasutamise prioriteetidele, EL transpordikorralduse ja infrastruktuuri arendamise teemadele, Eesti seisundile läbi Brüsseli pilgu jne. Kohtuti Euroopa Parlamendi saadikute Kristiina Ojulandi ja Vilja Savisaar-Toomastiga ning nende meeskondadega, Euroopa komisjoni voliniku Siim Kallasega,

EV Alalise Esinduse EL juures suursaadiku Matti Maasikasega, EV saatkonna asjuri Tuuli Pärnsaluga ja justiitsnõunikega.

- Kriminaalkolleegiumi kohtunikud **Lea Kivi** ja **Eerik Kergandberg** olid **2. mail** Riias Läti Ülemkohtu konverentsil „Kõrgemate kohtute roll inimõiguste kaitsel“. Kohtunik Kergandberg tegi konverentsil ka ettekande „Euroopa Inimõiguste Kohus – kas Eesti neljas kohtuaste?“. Läheteuse kokkuvõte [14].
- **3.-4. maini** oli kriminaalkolleegiumi esimees **Priit Pikamäe** Pariisis Prantsuse Kassatsioonikohtu ruumides Euroopa Õiguse Akadeemia (ERA) seminaril, millel käsitleti ne bis in idem põhimõtte rakendamist Euroopa õigusruumis. Täpsemalt võeti vaatluse alla nimetatud põhimõtte kohaldamine vastavalt Euroopa Nõukogu (Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon, Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika) ja Euroopa Liidu (Euroopa Liidu aluslepingud ja Euroopa Kohtu praktika) õigussüsteemides. Seminar andis hea ülevaate sellest, et kuigi nii Euroopa Nõukogu kui Euroopa Liidu õiguskorrad mõlemad tunnevad ja tunnustavad ne bis in idem põhimõtet, sisustatakse seda nimetatud õigustes siiski erinevalt. Läheteuse kokkuvõte [15].
- Tsiviilkolleegiumi nõunik **Triin Uusen-Nacke** osales **18.-20. aprillil** Rostockis töögrupis *IFTTA Europe Workshop 2012*.
- Reisijaõigusi puudutava ümarlaual tutvustati uuemaid Euroopa Liidu reisijaõiguse arengusuundi ja kohtulahendeid, raskuspunktiga lennureisijate õigustel. Montreali konventsiooni kohaldamisega seotud kahju hüvitamise nõuete problemaatika, siseriikliku õiguse ja konventsiooni suhe, kahjunõuete erinevad eeldused ja sisu siseriiklikes õigustes.
- Palju õiguslikke küsimusi on liikmesriikides seoses kohtulahenditega pakettreisilepingutest tulenevate vaidlustega EL direktiivi 90/314 EMÜ pinnalt. Ettekanded tutvustasid uuemaid reisijaõigusi puudutavaid nii siseriiklike kui ka Euroopa Kohtu lahendeid.
- Läbivaks teemaks oli samuti tarbija õigused ning kohtuväliste vaidluste lahendamise võimalikkus erinevates õigussüsteemides, selle efektiivsuse tagamine ja otsuste siduvusega seotud küsimused.
- Tsiviilkolleegiumi esimees **Ants Kull** osales **12.-14.aprillil** Viinis Euroopa deliktiõiguse aastakonverentsil. Konverents andis väga hea ülevaate deliktiõiguse arengust Euroopas 2011. aastal. Eriti pakkusid huvi mittevahalise kahju käsitleused, kolmandatele isikutele kahju hüvitamise põhimõtted seoses kannatanu terviserikke ja surma põhjustamisega, kahju hüvitamise kohtupraktika arengud Euroopas seoses meditsiiniteenuse osutamisega, samuti mittevahalise kahju hüvitamise kohtupraktika ajakirjandusväljaannete väljaandjate poolt. Oli ka kurioosseid näiteid kohtupraktikast, mis näitavad deliktiõiguse piiratud rakendusala ja kahjuhüvitisnõuete esitamisele loomingulise lähenemise võimalusi. Huvitavad olid ka õigusteoreetilised probleemid, eriti seoses lepingueelse vastutuse ja deliktilise vastutuse kohaldamisega. Oli ka võrdlev ettekanne Ameerika Ühendriikide ja Euroopa deliktiõiguse erisustest. Ühiskonna arenedes deliktilise vastutuse rakendusala laieneb ja hüvitisnõuete arv ja nõutava hüvitise suurus kasvab. Euroopas on kohtud siiski vaoshoitud ega mõista välja suuri mittevahalise kahju hüvitisi. Eesti deliktilise vastutuse kohtupraktika Euroopa üldistest suundumustest ei erine, kuigi on ka nõ avangardistlikke riike (näit Portugal, Iirimaa), kus võib leida nõ anglo-ameerikalikke kaasusi.
- Halduskolleegiumi kohtunik **Ivo Pilving** ja halduskolleegiumi nõunik **Sirje Kaljumäe** osalesid **1.-2. märtsil** Brüsselis seminaril *ACA Europe seminar - Increasing the efficiency of the Supreme Administrative Courts' powers*.
- Eesti osalejate koostatud vastused seminari küsimustikule leiab aadressil: <http://www.juradmin.eu/seminars/Brussels2012/Estonia.pdf> [16] ning
- küsimustikule koostatud vastuste põhjal koostatud üldistatud kokkuvõtte aadressil: http://www.juradmin.eu/seminars/Brussels2012/Gen_reports.pdf [17].
- Koolitusosakonna juhataja **Tanel Kask** osales **26.-28. veebruaril** Budapestis EJTN vahetusprogrammi kontaktisikute kohtumisel. Arutati kohtunike vahetusprogrammiga seotud küsimusi. Eestiga korralduslikke probleeme ei ole, küll aga suuremates riikides, kus on programmis rohkem osalisi. Eesti on kohtunike üldarvu ja vahetusprogrammis osalevate kohtunike suhtarvult Euroopa Liidus esikohal.
- Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi nõunik **Tim Kolk** oli **23.-24. veebruaril** Londonis Euroopa, kus toimus King's College'i Euroopa õiguse keskuse korraldatav iga-aastane konverents viimastest arengutest Euroopa õiguses. Konverentsi juhatas Euroopa Kohtu endine kohtujurist

professor sir Francis Jacobs. Euroopa Kohtu praktikast konkurentsioiguse rakendamise menetluse alal (kohtuasjade Pfeiderer ja Tele 2 Polska näitel) andis ülevaate praegune kohtujurist Ján Mazák. Ettekandeid peeti veel Euroopa Liidu kodakondsuse (professor Eleanor Spaventa, University of Durham), EL-i inimõiguste (Professor Piet Eeckhout, King's College London), intellektuaalomandi (Professor Tanya Aplin, King's College London), konkurentsioiguse muude aspektide (professor Richard Whish, King's College London), riigiabi (Robin Griffith, Clifford Chance and King's College London) ja EL-i õigusega seotud oluliste kohtuasjade kohta Inglise kohtutes.

- **15. veebruaril** võttis Riigikohtu esimees **Märt Rask** vastu Gruusia Ülemkohtu delegatsiooni koosseisus kohtu esimees **Konstantin Kublashvili**, kriminaalkolleegiumi esimees **Zaza Meishvili** ning kohtunõunik. Riigikohtunikest võõrustasid külalisi Lea Kivi, Tambet Tampuu, Eerik Kergandberg, Jaak Luik ja Priit Pikamäe. Gruusia riigikohtunikud olid Tartus Eesti Kohtunike Ühingu kutsel. Kohtumisel arutati järgmistel teemadel 1) kõrgema astme kohtu töökorraldus ja kohtuasjade arv 2) riigilõivude ülemääramine suurus 3) kohtunike omavalitsussüsteem 4) Eesti riigikohtu kui ühtlasi ka põhiseaduskohtu roll õigusmaastikul. Külalised tutvustasid Gruusias 2005. a käivitatud kohtute reformi, mis vähendas kohtunikke arvu 235-ni, muutis kohtute haldamise mudelit ja kohtunike ettevalmistussüsteemi: kohtunikuks saab kandideerida pärast 5-aastase ettevalmistuskursuse läbimist ning juristi saab kohtuniku ametisse nimetada alates 30. eluaastast.
- Kriminaalkolleegiumi kohtunik **Lea Kivi** osales **16. jaanuaril** Vilniuses toimunud Euroopa Liidu ja USA kohtunike seminaril „Majandusvabadus ja halduvõim“. Seminar viib kokku Euroopa Liidu kohtunikud USA ülemkohtu liikmetega. EL liikmesriikide kohtunikud maadlevad juhtumitega, mis on üha rohkem vastuolus üksteisega ja EL-i kohtupraktikaga. See sarnaneb USA föderaalkohtute „ringkonnalõhedega“, mille USA ülemkohus lõpuks lahendas ja mille analoog Euroopas puudub. Ettekannete tõlgitud kokkuvõte [18].

Allikas URL: <https://www.riigikohus.ee/et/valissuhtluse-ulevaade/2012>

Lingid

- [1] <http://www.reseau-presidents.eu/rpcsjeu/>
- [2] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/m-l_lipstok_maastricht_2012.pdf
- [3] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/m.eerik_ccje_2012.pdf
- [4] <http://www.reseau-presidents.eu/>
- [5] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/pikamae_lipstok_pariis_2012.pdf
- [6] http://www.riigikohus.ee/vfs/1385/A.Parmas_Varssavi.pdf
- [7] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/m.vutt_luxembourg.pdf
- [8] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/a.pere_jt_ejtn_riia.pdf
- [9] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/pilving_lipstok_viini_eelkongress.pdf
- [10] http://www.aca-europe.eu/en/colloquiums/colloq_en_23.html
- [11] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/pilving_leppik_aca_madrid_2012.pdf
- [12] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/k._raud_iaca.pdf
- [13] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/pilving_taivan_2012.pdf
- [14] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/kergandberg_kivi_riia_2012.pdf
- [15] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/pikamae_era_seminar_2012.pdf
- [16] <http://www.juradmin.eu/seminars/Brussels2012/Estonia.pdf>
- [17] http://www.juradmin.eu/seminars/Brussels2012/Gen_reports.pdf
- [18] https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/kivi_vilnius_seminar_16.01.pdf